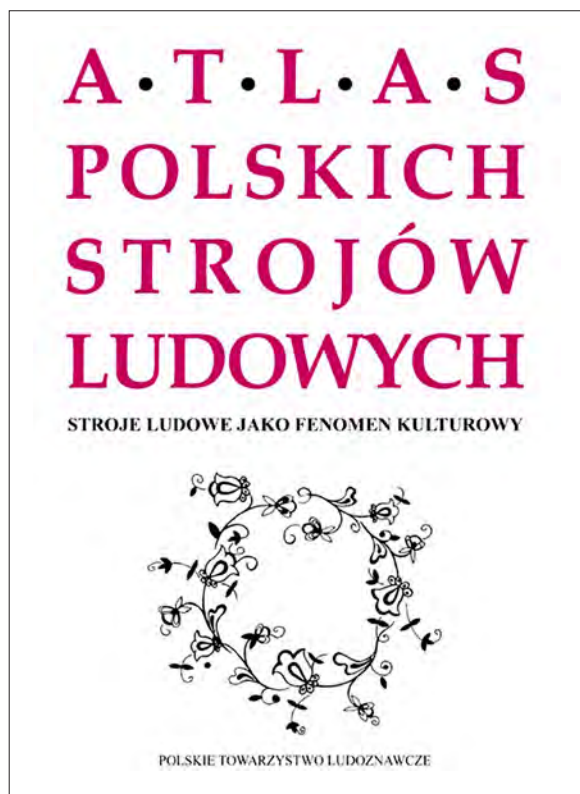

НАРОДНЕ ВБРАННЯ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ В ПОЛЬСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Людмила Пономар

ATLAS POLSKICH STROJÓW LUDOWYCH. Stroje ludowe jako fenomen kulturowy / praca zbiorowa pod redakcją Anny Weroniki Brzezińskiej i Marioli Tymochowicz. Wrocław : Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 2013. 268 s.

Колективна праця *Stroje ludowe jako fenomen kulturowy* за науковою редакцією Анни-Вероніки Бжезіньської та Маріоли Тимохович стала новим вагомим доробком Польського народознавчого товариства (далі — Товариство) у видавничій діяльності, проведенні польових досліджень, пошуку джерельних матеріалів за фінансової підтримки Національної програми розвитку гуманістики. Книга репрезентує напруження вчених наукових установ і музеїв Варшави, Познані, Любліна та ін. Праця має велике значення для дослідників народного вбрання інших країн, адже її провідна ідея — нове прочитання феномена народного одягу. Рецензована книга стала продовжен-

ням серії видань Товариства *Atlas Polskich Strojów Ludowych*, розпочатої в 1949 році. У вступній статті *Wprowadzenie — współczesna problematyka badan nad strojem ludowym* («Вступ — сучасні проблеми дослідження народного вбрання») Анна-Вероніка Бжезіньська і Маріола Тимохович виклали історію цих видань (томів), присвячених монографічному опису вбрання різних регіонів Польщі. Останній (38) том вийшов 2008 року. Дослідниці засвідчують, що польська етнологія має потужний доробок і веде перед у цьому напрямі. Вони також підкреслили роль створеної Товариством Секції народного одягу, що об'єднує дослідників за атласною тематикою. Сьогодні першочергове завдання діяльності членів секції польські дослідники вбачають у створенні словника з метою презентувати багатство назв вбрання. Редактори тому, зокрема, наголосили на спільності інтересів польських та українських етнологів у створенні термінологічних словників. Анна-Вероніка Бжезіньська і Маріола Тимохович зазначили, що особливістю праці є впровадження рівною мірою як матеріалів польових досліджень, так і джерельних (зокрема музейних) матеріалів для підготовки інформаційного каталогу народного одягу Польщі. Авторки схарактеризували основну проблематику статей праці *Stroje ludowe jako fenomen kulturowy*. Нове прочитання народного вбрання простежується в усіх статтях.

Так, Юстина Сломська-Новак, Хуберт Чаховський у статті *O strojach ludowych inaczej... między estetycznym a filozoficznym wymiarem wiejskiej odzieży* («Про народний костюм інакше — між естетичним та філософ-

ським виміром селянського одягу») звертають увагу на те, що святковий костюм вивчається переважно як частина матеріальної культури або як витвір народного мистецтва. Однак, зауважують автори, його рідко інтерпретують як довершену естетичну форму. Так само зрідка у філософських розвідках звертаються до таких важливих тем, як мода або філософія одягу.

Дуже цікавий напрям дослідження одягу представлено у статті Анни-Вероніки Бжезінської *Strój ludowy – od biografii przedmiotu do tożsamości podmiotu* («Народний костюм – від біографії предмета до самоідентичності»). Авторка розглядає костюм у двох площинах: як історію самого комплексу, власне його етнографічну характеристику, та як історію його використання, що нерозривно пов'язане з біографією власника. У цьому контексті народне вбрання трактується не лише як цінність народної культури, але і як носій культурної інформації.

Низку статей присвячено народному одягу різних етнографічних регіонів Польщі. Сільвія Гелхар у розвідці *Problematyka rekonstrukcji stroju ludowego Dolnego Powiśla* («Проблематика реконструкції народного вбрання Нижнього Повісля») розглядає народний костюм Штумсько-Квідзинського Повісля на основі вивчення писемних та іконографічних джерел, зокрема, у порівнянні зі старовинним костюмом Східної Пруссії. Авторка аналізує причини його зникнення, післявоєнну реконструкцію вбрання естрадних колективів та використання сучасниками. Стаття Малгожати Куртики *Rekonstrukcja stroju zagłębiowskiego* («Реконструкція заглємбівського костюма») становить особливий інтерес як приклад вивчення і реконструкції вбрання, що вийшло з ужитку. Заглємбівський костюм давно не трапляється в сучасній культурі регіону, окрім збереження в музейних колекціях. Завдяки проведенню роботи над створенням сценічної версії заглємбівського весілля авторці вдалося реконструювати костюм цієї території, значною мірою базуючись на інтерв'ю з місцевими жителями.

Катажина Ігнас у статті *Strój przeworski, na przykładzie kolekcji strojów ludowych muzeum*

w Przeworsku, a tzw. «Strój przeworski» jako kostium estradowy zespołów folklorystycznych w regionie («Пшеворський костюм на прикладі колекції народного костюма музею в Пшеворську, і так званий пшеворський костюм як естрадний костюм фольклорних колективів регіону») простежує основні етапи історичного розвитку пшеворського строю, починаючи з XVIII ст. У тексті також розглянуто символіку традиційного одягу в усній народній творчості, зниклі традиції ношення святкового народного вбрання і проблеми, що постають у зв'язку із цим.

Низка дослідників звернулася до теми одягу переселенців, репатріантів. Розробка означеної проблематики є значущою, зокрема, для розвитку цієї теми в українській етнології. Стаття Олександри Папрот *Czy strój żuławski może być tradycyjny?* («Чи може жулавський костюм бути традиційним?») присвячена одягу полікультурного регіону Жулави. Після Другої світової війни міграція населення цього краю спричинила запозичення переселенцями та репатріатами нових культурних явищ, що вплинуло на необхідність відтворення народного жулавського костюма. Основними питаннями, що на них зосереджено увагу, були: Як комерціалізація вплинула на необхідність створення жулавського костюма? Чи можна вважати жулавський костюм традиційним та яка його роль у збагаченні культури післявоєнних переселенців?

Ханна Голла у статті *Dolnośląski strój ludowy. Tradycja w konfrontacji ze współczesnością* («Нижньосілезький народний костюм. Традиція у порівнянні з сучасністю») звернулася до теми вбрання складного регіону, який називають «регіоном регіонів». Ця назва пов'язана зі змінами складу населення після 1945 року. Інтеграція переселенців позначилася й на визначенні народного костюма: «нижньосілезький», чи «костюм із Нижньої Сілезії», у зв'язку з гетерогенністю культури означеного регіону. Польські науковці не залишили поза увагою вбрання польських переселенців на інших етнічних землях.

Янош Камоцький у статті *Stroje spiskie i węgierskich polaków* («Списький костюм угор-

ських поляків») простежує історію народного костюма польських горців, що поселилися в угорському селі Деренек. Їхні нащадки залишили село, однак раз у рік вони організовували там з'їзди, які перетворились у справжній осередок поляків, що живуть в Угорщині. Локальний костюм жителів с. Деренек не зберігся, однак як сценічний він використовується музичним колективом «Польська Дренка», репрезентуючи традиційне вбрання сіл, з яких ще у XVIII ст. мігрували їхні пращури.

Стаття Ізабелли Ясінської *Kostiumy używane przez korowody dożynkowe w wybranych miejscowościach opolszczyzny (2005–2012)* («Костюм для обжинкових хороводів в опільському регіоні (2005–2012)») присвячена вбранню, яке одягають під час обжинок. Спираючись на документальну фотографію, авторка ґрунтовно аналізує естетику цього вбрання, що виявляється не лише в автентичному костюмі, а й у сучасних його модифікаціях. Обрана тема становить особливий інтерес у контексті підкреслення народним костюмом етнічної належності власника, що є актуальною проблемою для Опільської Сілезії.

У статті Тимотеуша Круля *Strój ludowy, czy kostium zespołu folklorystycznego? Funkcje współczesnego stroju wilamowskiego* («Вілямівський народний костюм у XXI столітті») йдеться про стрій, що зберігся завдяки регіональним фольклорним колективам, які мало видозмінили його форму. Ще й досі фіксується ношення цього одягу, що засвідчує збереження свого коріння.

Про тяглість традиції ношення народного вбрання у XXI ст. мовиться у розвідці Станіслави Требуна-Шташель *Podhalańskie elega.* Авторка досліджує народний одяг, який до сьогодні побутує в проведенні церковних, сімейних свят, національних і регіональних урочистостей. З кінця 80-х років XX ст. його поширення виходить за межі традиційної обрядовості, з'являються нові форми, фасони, декоративні техніки. Дослідниця здійснює спробу докладно розглянути розвиток вбрання цього регіону, дотримання традиційних ка-

нонів, стилізацію за горальськими мотивами у стилі «фолк-дизайн».

Кінга Червінська у статті *Stroje ludowe śląska cieszyńskiego: tradycje — przemiany — perspektywy* («Народний костюм Тешинської Сілезії: традиції — новації — перспективи») зосереджує увагу на значенні інформативної функції — належності до певної етнічної групи, особливо в просторі сучасної території, якою є Тешинська Сілезія. Інтерес сучасників до народного одягу краю сприяє його реконструкції, використанню традиційних декоративних технік — вишивки, плетіння тощо.

У статті *Strój krakowski w przestrzeni miejskiej* («Краківський костюм у просторі міста») Магдалена Квещинська простежує нові функції народного вбрання Кракова та його околиць в умовах урбанізації. Розширення меж міста, включення в його структуру ближніх сіл і, відповідно, локальних традицій — усе це, на думку авторки, надало регіональному одягові нового звучання.

Кілька статей присвячено народним костюмам Люблінщини. Автори цих статей порушують актуальні теми, пов'язані з класифікацією, типологією, локалізацією, декоруванням одягу на теренах польського краю.

У статті Агнешки Лавіцької *Elementy dekoracyjne w strojach ludowych lubelszczyzny* («Краса, що виявляється в дрібницях. Декоративні елементи в народному костюмі Люблінського регіону») підкреслено роль ренесансу та бароко в розвитку декорування народного вбрання регіону. Авторка розглядає шляхи поширення міської моди у XVIII ст., описує особливості декорування на певних видах одягу.

У розвідці Ренати Бартник *Ubiór ludowy okolic powiśla lubelskiego — oryginal i wyobrażenie w grafice i malarstwie polskim* («Народний костюм околиць Повісля Люблінського — оригінал та образ у польській графіці та живопису») йдеться про самобутнє вбрання, що має поширення від Аннополя до Голенбея та в районах на схід від Вісли й відрізняється від інших типів костюма Люблінського регіону. За матеріалами іконографії та музейних колекцій, авторка кон-

статує, що він має спільні риси з малопольським та мазовецьким одягом і найближчий до радомського костюма.

Маріола Тимохович у статті *Typologiczne zróżnicowanie strojów ludowych z obszaru województwa lubelskiego* («Нелюблінський кшчоновський костюм») порушує важливу проблему класифікації типів комплексів одягу території Люблінського воєводства та визначення їх меж. Проведена типологізація показала значну кількість різновидів комплексів вбрання на цій території. Це підтверджує висновок, що для такого великого культурного простору не можна виділити єдиний тип.

Цікаву проблему ідентифікації одягу на території польсько-українського порубіжжя порушила Ельжбета Піскож-Бранеква у статті зі своєю назвою: *Czy strój noszony w okolicach hrubieszowa i tomaszowa lubelskiego możemy nazwać hrubieszowsko-tomaszowskim? Problem z terminologią* («Чи можемо ми назвати костюм, який носять у районі Хрубашова і Томашова Люблінського хрубашовсько-томашовським? Термінологічна проблема»). Така проблема постала зі зміною кордону по р. Буг після Другої світової війни. До 1939 року цей різновид костюма носили в селах, розташованих по обидва береги Бугу, охоплюючи також землі біля Рави-Руської та Соколом (сучасна територія України), виявляючи взаємовпливи двох етнічних груп. Після Другої світової війни дослідники зрідка зверталися до вивчення костюма цих земель через політичні причини. Сьогодні, констатує авторка, досліджуваний костюм збережений лише як музейний експонат.

Новизною підходу до вивчення символики традиційних жіночих головних уборів у ритуальній практиці (традиційній та сучасній) вирізняється стаття Барбари Холуб *Znakowy charakter kobiecych nakryć głowy* («Знакова символіка жіночих головних уборів»). Авторка зосереджує увагу на конкретних функціях головних уборів на території Люблінського воєводства та на їхній класифікації так, щоб показати їх у цілісній

з віруваннями системі. У цьому контексті Барбара Холуб здійснює спробу зрозуміти механізми, які вплинули на появу нових форм головних уборів, зникнення певних елементів і таким чином вплинули на зміну функцій цієї складової вбрання.

У томі висвітлено проблеми, які постають перед музейними працівниками в роботі над паспортизацією одягу, виокремлено роль використання старих фотографій для вивчення історії костюма. Цю важливу тему — пошуки джерел вивчення народного костюма, зокрема значення альбому фотографій, зроблених під час Перших президентських жнив у Спалі в 1927 році, досліджує Аліція Миронюк-Нікольська в статті *«Wielobarwne zastępy żeńców» — czy fotografie z i dożynek prezydenckich w Spale w 1927 roku mogą stanowić źródło dla badań nad strojem ludowym?* («Різнобарвні ланки жінок...» — чи можуть фотографії з Перших президентських жнив у Спалі в 1927 році бути джерелом вивчення народного вбрання?). На світлинах Кароля Пенхерського відтворено народний одяг різних регіонів Польщі. Аліція Миронюк-Нікольська наводить матеріал статті журналу «Сівба», де уточнено походження костюмів, локалізацію (регіон, села). Суспільний інтерес до народного вбрання є, на думку авторки, виявом національної самосвідомості. Дослідниця зазначила важливу роль фотографій народних свят для вивчення традиційного вбрання.

Ключові зміни в ритуальній сфері досліджує Іоланта Драган у статті *Plótno lniane w wybranych kontekstach tradycyjnej kultury w polsce* («Льняне полотно у деяких аспектах польської традиційної культури»). Авторка розглядає льняне полотно в різних аспектах польської народної культури, подає різні інформативні відомості полотна: майновий статус; подарунок у сімейній обрядовості, медицині.

Анна Чижевська та Малгожата Кунецька запропонували нові сучасні підходи до репрезентації етнографічного матеріалу у статті *Projekt «Polskie stroje ludowe w internecine»* («Проект “Польський народний костюм в Ін-

тернеті”, або новий підхід до класичної етнографічної теми»). Вони наголосили на значенні інтернет-сайту *Stroje ludowe. net*, підготовленому товариством «Етнографічна майстерня». Сьогодні на сайті демонструється вбрання з 28 етнографічних регіонів, планується поповнення колекції. Цей сайт є результатом співпраці Товариства з науковцями, музейними працівниками, керівниками фольклорних колективів тощо.

Праця широко ілюстрована світлинами. Велика заслуга у створенні тому, згуртуванні дослідників одягу наукових редакторів видання Анни-Вероніки Бжезинської та Маріоли Тимохович. Рецензована праця є значним внеском у світову практику наукових досліджень народного одягу. Усі теми, підняті польськими колегами, суголосні сучасним дослідженням українських етнологів, тому становлять великий інтерес новою інтерпретацією.